

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСТОЙЧИВО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА

OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE TOURISM MANAGEMENT

Анатолий Асенов
Anatoliy Asenov

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
St Cyril and St Methodius University of Veliko Tarnovo

Abstract: The concept of sustainable tourism management focuses on the responsibility of the tourism industry, which is expressed in creating greater economic benefits and increasing the well-being of local communities, improving the living standards of the population and contributing to the preservation of natural and cultural-historical heritage.

It is directly related to the principles of sustainable development for finding a balance between social, economic and ecological development, aiming to reduce the negative impact on society, the economy and the environment.

The need to introduce and popularize a new model for sustainable business management in the field of tourism arises from the growing awareness and search for an effective solution regarding the sector's negative impact on the environment and local communities.

One of the main goals of sustainable tourism is the aspiration to increase the positive impacts of tourism activity and reduce the negative ones.

Keywords: sustainable development, management, tourism industry, economic efficiency, environment.

JEL: M14, M19, M21, L83

ВЪВЕДЕНИЕ

Концепцията за устойчиво управление на туризъма се фокусира върху отговорността на туристическата индустрия, която се изразява в създаване на по-големи икономически ползи и повишаване на благоденствието на местните общности, подобряване на жизнения стандарт на населението и допринасяне за опазването на природното и културно-историческо наследство. Тя е пряко свързана с принципите на устойчиво развитие за намирането на баланс между социалното, икономическото и екологичното развитие, като се цели намаляване на отрицателното въздействие върху обществото, икономиката и околната среда.

Необходимостта от въвеждането и популяризирането на нов модел за устойчиво управление на бизнеса в сферата на туризма се поражда от нарастващата информираност и търсенето на ефективно решение, относно негативното въздействие на сектора върху околната среда и местните общности.

Една от основните цели на устойчивия туризъм е стремежът към увеличаване на положителните въздействия от туристическата дейност и намаляването на отрицателните.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Концепцията за устойчиво развитие включва непрекъснатото балансиране между икономическите, социалните и екологичните компоненти на бизнес средата, за чисто равновесие е необходимо да допринасят всички организации, включително и тези от туристическия бранш.

След 1992 г. се разгръща мащабна дейност на глобално и регионално равнище – конференции и други форуми, които конкретизират и детайлизират политиката на устойчиво развитие с нейните институции и информационно-управляващи средства и инструменти – стратегии, програми, планове за действие, показатели за устойчиво развитие, комисии за устойчиво развитие на глобално, регионално, рационално и локално равнище. Целите, принципите, приоритетите и насоките за реализирането на устойчивото развитие са характеризирани в 40-те насоки, оформени като глава на Agenda 21 (Agenda 21, 1992, pp. 36–57).

В комплекта от цели на устойчивото развитие се включват:

- ✓оживяване на растежа;
- ✓промяна на неговото качество;
- ✓запазване и разширяване на ресурсната база, пренасочване на технологиите и управление-то на риска;
- ✓обединяване на околната среда и икономиката при вземане на решение.

Първото системно определение на съдържанието и на целите на устойчивото развитие е направено в доклад на Комисията Брутланд: „Устойчивото развитие е процес на промяна, при който експлоатацията на ресурсите, насочеността на инвестициите, ориентирането на технологиите и институционалните промени са в хармония помежду си и увеличават текущия и бъдещия потенциал, с който се осигуряват човешките потребности и стремежи“ (Our Common Future, 1987, p. 46).

Римският клуб определя устойчивото развитие – като нормативна, визуално реалистична и логична характеристика на света, в който желаем да живеем и да мобилизираме човешките ресурси за неговото постигане. То е процес на непрекъснато нарастваща промяна към един по-добър свят.

В комплекта от цели на устойчивото развитие се включват: оживяване на растежа и промяна на неговото качество; удовлетворяване на съществените нужди от работни места, енергия, вода и здравеопазване; поддържане на стабилна численост на населението; запазване на природните ресурси; осъвременяване на технологиите като безотпадни такива, синхронизиране на околната среда и икономиката при вземането на управленски решения.

В контекста на последната цел, която има пряко отношение към управленските проблеми на устойчивото развитие на туризма, които са в центъра на настоящия научен доклад, тук е необходимо да се дадат и изискванията за постигането на тази цел, а именно:

- ✓Икономическа система, която е способна да създава принадена стойност и технологични знания върху устойчива база;
- ✓Социална система, която предотвратява решения, водещи до напрежения в резултат на дисхармония в развитието;
- ✓Производствена система, която уважава изискванията за съхраняване на екологичната база за развитието;
- ✓Политическа система, която осигурява ефективно гражданско участие в разработването на управленските решения;
- ✓Технологична система, която непрекъснато търси нови еко-ефективни решения;
- ✓Международна система, която поощрява устойчивите цели в търговията, туризма, финансите и други
- ✓Административна система, която е адаптивна и има способност за самокоригиране.

В изложеното до тук се вижда сложното съдържание и фундаменталният характер на устойчивото развитие – като доминираща алтернатива за оцеляването на планетата и на човечеството през 21 век. В най-обобщен могат да бъдат изведени три основни детерминанти на това развитие: *първо* – технологичните промени; *второ* – институционалните структури (закони и институции)

и тяхното реформиране; и на *трето*, но не на последно място човешкият фактор и неговото поведение в рамките на семейството, работната среда и различните групи на гражданското общество.

За да се постигне устойчивост в управлението на туризма е необходимото то да се реализира в съответствие с принципите и приоритетите на доктрината за устойчивото развитие, които се съдържат в Agenda 21 и в други документи, приети на последвалите конференцията в Рио де Жанейро форуми, както и в разработваните стратегии и програми за развитие в Европейския съюз, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие и в повечето високо развити страни. Най-съществените от тях са следните:

- Замяна на процесно ориентирания с резултативно-ориентирания подход, на едносекторния с многосекторния подход към производството и по-общо към бизнеса; дематериализация на растежа, поддържане на екологичното равновесие; смяна на консумативния стил на живот; хуманизиране на отношенията между хората и между поколенията. В индустриалните страни е наложителна промяна на утвърденият консумативен стил на живот. За развиващите се страни е наложително да се разгръща инициативата и дисциплината за по-високи стандарти във всяка област на живота;

- Придържане към нов баланс между природната среда и тази създавана от антропогенната дейност;

- Съобразяване с нарастващата глобална взаимозависимост и оттук прагматичното мото: „Мисли глобално – действай локално“;

- Отказ от централизиран подход и политически диктат;

- Повсеместна хоризонтална интеграция и координация между институции, групи и индивиди – като основа за действено гражданско общество;

- Обединяване на социалните, икономическите, екологическите, институционалните и морално-етичните аспекти в развитието;

- Съгласуване между индивидуалните, корпоративните и обществените интереси, в т.ч. и тези на бъдещите поколения;

- Спазване на историческата и културната приемственост.

Като стъпка последваща целите, принципите, приоритетите и насоките за реализирането на устойчив тип на развитие е конкретизацията на управленските политики в сферата на туризма и необходимостта да се фиксират показателите за това развитие. Последните формират най-конструктивната част на политиката, насочена към устойчиво развитие – нейният информационно-управляващ инструментариум. Чрез него се откроят и оразмеряват характеристиките, относно тяхното равнище и промените във времето.

Досегашният опит показва, че и най-добрата идея и най-доброто научно-техническо постижение не се превръща в обективна реалност, ако своевременно не се включи в управленската дейност; ако не стане съставна част на управленския процес, на неговите функции – планиране, организиране, мотивация и контрол; ако не се поеме от институционалните структури, с техните органи, принципи и законови правила, определящи организацията на производството, разпределението и размяната на благата и взаимоотношенията между субектите в пазарната икономика.

Реализирането на устойчивото развитие предполага смяна на процесно насочения с резултативно насочения подход към управлението на туризма, последователно преминаване към най-ефективното използване на ограничените ресурси на земята, поддържане на екологичното равновесие на планетата, изоставяне на потребителския стил на живот, хуманизиране на отношенията между сега живеещите и бъдещите поколения.

Решаването на този жизнено важен комплекс от проблеми изисква:

- съгласуваните усилия на всички страни;

- поврат към превантивна политика по поддържане на жизнената база за оцеляване на човешкия род;

- трансформиране на политиката по опазване на околната среда в политика за устойчиво развитие;

- преминаване към нов баланс в ценностната система за живота, в състава и съдържанието на критериите и показателите в стопанската дейност и бита;

- обхващането както на преките, така и на косвените разходи и ефекти, на текущите, средносрочните и дългосрочните последици от развитието, в т.ч. интернализирането на разходите за ползването и поддържането на т.нар. неделими блага – в стойността и цените на продуктите и услугите;

- прилагането на адекватни методологически схеми за пълно обхващане на системно-структурните взаимовръзки и взаимодействия между икономическите, социалните, екологичните и институционални аспекти на развитието и производните от тях мултипликативно-акселеративни ефекти в рамките на разглежданите системи;

Политиката за устойчивото развитие следва да стане органична съставна част на пазарно-институционалните структури, на тяхното усъвършенстване – в съответствие с нарастващата интеграция на националните икономики в условията на ускорения преход към новото информационно общество. Това се диктува не само от единствено необходимия модел на устойчивото развитие в световен мащаб през XXI век, но и от ангажиментите на страната ни към международните договорености в тази област и изпълнението на изискванията от Европейския съюз.

В научната литература са известни множество класификации относно показателите за устойчиво развитие, но по-голяма част изследователите се обединяват около техното са структуриране в четири категории, както следва:

❖ *Социални показатели.* Устойчивото развитие в най-широк смисъл, както и мястото и състоянието на човека в това развитие, предполага поддържането на определен социален статус, задоволяване на социалните, биологичните и други потребности и противодействие на негативните социални процеси. В този смисъл е необходимо формирането на подсистема от социални показатели, характеризиращи различните аспекти на условията на живот на хората и осигуряващи информационната база на социалната политика. По същество социалните показатели (както и следващите три категории от показатели) не възникват по повод на концепциите за устойчиво развитие. Те имат многогодишна история и присъстват трайно в статистическата и социалната практика. Но традиционните показатели, отнасящи се главно за доходите, разходите, потреблението, образованието, здравеопазването и др. се оказват крайно недостатъчни и ограничени по съдържание от гледна точка на същността и целите на устойчивото развитие. Дори преди появата на идеите за такова развитие, още през 70-те години беше обърнато внимание върху необходимостта от разширяване и усъвършенстване на социалните показатели и засилване на тяхната роля, като се преодолее дисбалансът спрямо икономическите показатели. Във връзка с устойчивото развитие, обаче е необходимо конструирането на нови показатели и формиране на хармонизирана подсистема, характеризираща различни аспекти на процесите в контекста на единната система от показатели – икономически, социални, екологични, институционални.

❖ *Икономически показатели.* Те заемат важно място в системата от показатели за устойчиво развитие, тъй като:

Първо. По своето съдържание и обхват в тях се синтезират най-важните елементи от антропогенното въздействие на човека върху природната среда – чрез системата на производството и инфраструктурата, стилът на живот и моделите на консумация.

Второ. В тези показатели се включват основните съставки на благосъстоянието (доходи, консумация и др.), като главна цел на устойчивото развитие както за индивидите и стопанските субекти, така и за обществото и света като цяло.

Трето. Икономическата наука е значително по-напред в своето системно-теоретично и методико-изследователско равнище в сравнение с равнището на науките, свързани с останалите три категории показатели за устойчивото развитие: социалните, екологичните и институционалните. „Нашата оценка е, че икономическата наука е направила много повече от всяка друга научна дисциплина във формирането на съвместима характеристика относно устойчивото развитие: какво представлява, какви са условията за неговото постигане, какво трябва да се пожертва, за да

бъде то достигнато и как трябва то да бъде измерено“ (Atkinson, Dubourg, Hamilton, Munasinghe, Pearce, Eduardo, 1997, p. 118). Две са водещите теми в сътрудничеството на страните от ОИСР: 1. Човекът е субекта на развитието, а подобряването на качеството на живота за всички, са обектите на това развитие;

2. Необходимостта от участието на развиващите се страни в това развитие и в ползването на облагите от експанзията на глобалното развитие на стоки, услуги, капитали и технология и свързаната с това необходимост от разделение и специализация на труда.

Четвърто. Формирането и прилагането на агрегатните показатели, в рамките на които да се съпоставят и съизмерят многобройните и различни по съдържание и дименсии характеристики на устойчивото развитие, може да се направи с помощта на разходно-приходните взаимовръзки, представени чрез сумираните им стойностно-ценови измерения. Така например реализирането на едно от изискванията за устойчивото развитие – обединяването на околната среда и икономиката при вземането на решения, може да се постигне чрез прилагането на икономическите (ценовите) измерители за оценка на въздействията върху околната среда, както и на природния капитал, а така също чрез стимулиращи и ограничаващи инструменти за въздействие върху бизнес поведение за следването на екологосъобразен тип на развитие.

❖ *Екологични показатели.* Една от решаващите причини за формирането на концепцията за устойчиво развитие и за превръщането на принципите на това развитие в доминанта на политиката на развитието през настоящия век, са застрашително нарастващите опасности от задълбочаването на екологичната криза, чиито параметри, общо взето, са добре известни на широката световна общност. Екологичната политика, която от дълго време се прилага, особено в страните с развита икономика, както вече бе споменато, се свежда до мерки по опазването на околната среда от вредни замърсявания. С такова съдържание и предназначение са използваните показатели, като информационно-управляващ инструментариум за провеждането на политиката по опазването на околната среда. Те би следвало в една или друга степен да се включат (и да се използват) в системата от екологични показатели за устойчиво развитие. И това е направено в съответния раздел на работния списък на UNCSD за показателите за устойчивото развитие. Разбира се, обезателно се налага да се държи сметка за взаимовръзката и взаимодопълването на екологичните показатели с останалите три категории показатели за устойчивото развитие и особено с икономическите такива, на което бе обърнато внимание по-горе, както и да се преориентира самата политика по опазване на околната среда.

❖ *Институционални показатели.* При изясняване на значимостта на институционалните аспекти и на институционалните показатели за устойчиво развитие, уместно е да се припомни, че трите фундаментални основи, върху които се изгражда философията на това развитие са:

– Технологичното обновление – чрез което се преследва рационализиране на антропогенната връзка между човека и природата и намаляване на деградационните последици.

– Формирането и насочването (чрез стимулиращи и ограничаващи въздействия) на човешкия фактор, на неговите духовно-генеративни възможности и на масовото бизнес поведение.

– Подобряването на ефикасността на институционалните структури (законодателна система и властови институции) - чрез тяхното целесъобразно изменение.

Институционалните показатели както по своето съдържание, така и по своето предназначение, за да реализират политиката по устойчивото развитие, би трябвало да са предимно синтетични, със системно-структурен характер и насоченост. Това, разбира се, не означава да се пренебрегват и частните показатели, свързани с реализирането на конкретни мерки по преодоляването на антиустойчиви тенденции на развитие или за подкрепа на такива, водещи до подобряване устойчивостта на развитието.

Така представената по-горе класификация на показателите за устойчиво развитие може да бъде групирана в три направления. В първата група са показателите, имащи характер на въздействащи сили върху развитието. Във втората са показателите, описващи последствията – състоянието на параметрите за развитие, като резултат от въздействащите сили. В третата група са показате-

телите – в качеството им на реакция – мерки за преодоляване или предотвратяване на нежелани въздействия върху тези параметри.

Устойчивото управление на туризма може да се обобщи в следните четири основни направления (Atanasova, 2006, pp. 352–353):

1. Развитието на туризма не бива да оказва негативно влияние върху околната среда;
2. Устойчивостта на туризма изисква промяна на редица аспекти от дейността на даден туристически регион, които са изцяло повлияни от човешкия фактор;
3. Основна цел на туристическото развитие не се изразява в експлоатацията на ресурсите от страна на местното население и потребителите на услугите, а в създаването на предпоставки за максимален ефект върху туристите при отчитане на основните насоки за опазването на околната среда.
4. Устойчивият туризъм създава условия за съхраняването на местните традиции и култура на основата на благоприятните природни условия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Възможностите за устойчиво управление на организациите опериращи в сферата на туризма се основават върху принципите на устойчивото развитие, както и върху отговорността за създаване на по-големи икономически ползи и повишаване на благосъстоянието на местните общности, подобряване на жизнения стандарт на населението и допринасяне за опазването на природното и културно-историческо наследство. За постигането на устойчиви социални и икономически резултати в обществото, респективно в организациите, е изключително важно да има съответствие между икономическото и социалното поведение на отделните личности. Приоритетното концентриране на вниманието на организациите върху икономическите интереси може да се окаже със съмнителен успех, ако успоредно с това не се работи за повишаване ефективността на управленското въздействие, което е с определящо значение за поведението и позитивните отношения както между членовете в групата, така и за съответствието между личностните и организационни интереси. Това поражда необходимостта от балансиране между загрижеността за хората и загрижеността за изпълнението (Stoyanova, 2013, p.51).

REFERENCES:

- Atanasova, N.** 2006. Tourism sustainable development. Management and sustainable development, 3-4/2006 (15), pp. 352–354.
- Atkinson, G., Dubourg, R., Hamilton, K., Munasinghe, M., Pearce, D., Eduardo, C.** 1997. Measuring Sustainable Development (Macroeconomics and the Environment)., Great Britain Preface, XIII.
- Agenda 21.** 1992. United Nations Conference on Environment & Development. Rio de Janeiro, Brazil.
- Our Common Future.** The. 1987. World Commission on Environment and Development Great Britain, Oxford-New York,.
- Stoyanova, S.** 2013. Innovative methods for managerial impact on organizational behavior. Industrial Management, Issue No: 2, Sofia (in Bulgarian), pp.51–63.

За контакти:

Анатолий Асенов, доцент, доктор
Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Гр. Велико Търново, ул. „Теодосий Търновски“ 2
a.asenov@ts.uni-vt.bg
